

Γεωγραφικά στοιχεία και κλίμα. Καθώς περικλείεται από τη Δίκτη και την Ίδη στις δύο πλευρές του, το έδαφος του νομού Ηρακλείου είναι ορεινό-λοφώδες, με πεδινά τμήματα στο βόρειο και στο νοτιοδυτικό τμήμα. Από τα 2.641 τ. χλμ. της έκτασής του, τα 1.015 είναι πεδινά, τα 982 ορεινά και τα 644 ημιορεινά. Στο ανατολικό όριο του νομού απολήγει η Δίκτη, με τις κορυφές (από τα βόρεια προς τα νότια) Αφέντης (1.578 μ.), Βιργιωμένο (1.414 μ.), Αφέντης Χριστός (2.141 μ.) και Μαδάρα (1.783 μ.). Στο δυτικό όριο απολήγει η Ίδη (Ψηλορείτης) με τις κορυφές (από τα βόρεια προς τα νότια) Σκίνακας (1.752 μ.), Κουδούνι (1.860 μ.), Αλικαδάμ (1.920 μ.) και Αμπελάκια (1.441 μ.). Στο νότιο τμήμα του νομού, παράλληλα προς την ακτή του Λιβυκού, εκτείνεται μέχρι το ακρωτήριο Λίθινο ο Κόφινας (1.231 μ.), δυτική συνέχεια της Δίκτης. Μια σειρά από κορυφές στο μέσο του νομού με κατεύθυνση ανατολικά προς δυτικά (Μεγάλη Κορυφή, 777 μ., Μονοδέντρι, 803 μ., Οξύ Κεφάλι, 809 μ., Ντάγα, 732 μ.), ως συνέχεια της Δίκτης και της Ίδης, χωρίζουν το έδαφος του νομού στα δύο. Βόρεια του Κόφινα βρίσκεται η πεδιάδα της Μεσσαράς, η μεγαλύτερη της Κρήτης, αποτέλεσμα τεκτονικής καταβύθισης. Η άλλη πεδιάδα του νομού είναι στη βόρεια παραλιακή ζώνη, η πεδιάδα Ηρακλείου -Μαλίων, που απλώνεται σε όλο το παράκτιο τμήμα και σε ορισμένα σημεία συνεχίζεται με κοιλάδες στο εσωτερικό. Η ακτή του νομού στο Κρητικό πέλαγος έχει αρκετούς όρμους (Φόδελε, Αλικής, Αγίας Πελαγίας, Ρογδιάς) και ακρωτήρια (Σταυρός, Δία, Τρυπητή, Παναγία) στα δυτικά του Ηρακλείου και από εκεί συνεχίζεται μονότονη και αλίμενη μέχρι τον κόλπο των Μαλίων. Η ακτή του Λιβυκού, χαμηλή και αραιοκαποικημένη, σχηματίζει μερικούς όρμους (Κερασόκαμπου, Τσουτσοουρου, Καλοί Λιμνιώνες) μέχρι το ακρωτήριο Λίθινο –το νοτιότερο της Κρήτης– και συνεχίζεται χαμηλή στον όρμο της Μεσσαράς. Μεταξύ των ακρωτηρίων Λίθινο (στο Λιβυκό) και Σταυρός (στο Κρητικό) βρίσκεται το πλατύτερο σημείο της Κρήτης: 60 χλμ.

Το νότιο τμήμα του νομού αποχετεύουν ο Γεροπόταμος, που διαρρέει όλη την πεδιάδα της Μεσσαράς με κατεύθυνση ανατολικά προς δυτικά και εκβάλλει στον κόλπο της με δύο βραχίονες, και ο Αναποδάρης, ο μεγαλύτερος της Κρήτης (40 χλμ.), που πηγάζει από τη Δίκτη και από τα υψίπεδα του Μονοφατσίου και εκβάλλει στο Λιβυκό. Το βόρειο τμήμα του νομού αποχετεύουν οι μικροί ποταμοί Γαζανός, Γιόφυρος, Καρτερός και Αποσελέμης, που εκβάλλουν στο Κρητικό πέλαγος. Το κλίμα του νομού Ηρακλείου παρουσιάζει σχετικά μεγάλες διαφορές μεταξύ των βορείων παραλίων, του κεντρικού ορεινού συγκροτήματος και των νοτίων παραλίων. Τα παράκτια τμήματα έχουν γενικά πολύ εύκρατο κλίμα, με ετήσιο θερμομετρικό εύρος περίπου 13°C. Στην πόλη του Ηρακλείου η μέση θερμοκρασία του ψυχρότερου μήνα –του Ιανουαρίου– είναι 12,4°C, του θερμότερου –του Ιουλίου– 25,8°C και η απόλυτα ελάχιστη θερμοκρασία έχει φτάσει μόνο τους 0,1°C. Το φαινόμενο, δηλαδή, του παγετού είναι σπάνιο. Φυσικά, οι θερμοκρασίες είναι μεγαλύτερες στα νότια παράλια, όπου δεν φτάνει η επίδραση των μετεμιών. Οι θερμομετρικές συνθήκες μεταβάλλονται όσο προχωράμε προς τα ορεινά συγκροτήματα· τον χειμώνα, στις περιοχές με μεγάλο υψόμετρο, η θερμοκρασία φτάνει κάποτε πολλούς βαθμούς υπό το μηδέν. Από άποψη υγρασίας, το κλίμα της περιοχής μπορεί να θεωρηθεί ξηρό: μέση σχετική ετήσια 65-67,5 βαθμοί. Η νέφωση παρουσιάζεται μεγάλη (ετήσια τιμή 4-4,5 δέκατα), περιορίζεται όμως στους

μήνες της ψυχρής εποχής και έτσι ο ετήσιος αριθμός των αίθριων ημερών υπερβαίνει τις 120. Μεγαλύτερη συχνότητα παρουσιάζει στην περιοχή ο βορειοδυτικός άνεμος και ιδίως κατά τους θερινούς μήνες, όταν στο Αιγαίο επικρατούν τα μελέμια. Χαρακτηριστικοί της περιοχής είναι οι άνεμοι που δημιουργούνται στις βόρειες και νότιες πλαγιές της Ίδης και πνέουν –ακφνίδιοι και ισχυρότατοι, αλλά με μικρή διάρκεια– προς τις ακτές. Τέτοιος άνεμος, που κατέβαινε από τις νότιες πλαγιές της Ίδης προς τον όρμο της Μεσσαράς, φαίνεται πως ήταν ο Ευροκλείδων των αρχαίων, ο οποίος κινούσε το πλοίο του Αποστόλου Παύλου. Το ετήσιο ύψος βροχής μόλις υπερβαίνει τα 500 χιλιοστά στα παράκτια τμήματα, ενώ στην Ίδη φτάνει πάνω από 1.200 χιλιοστά. Το χιόνι, σπάνιο στις παράκτιες περιοχές, γίνεται συχνότερο όσο ανεβαίνουμε στο βουνό Ίδη.